

NOVICE

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v sredo 20. junija 1855.

List 49.

Koliko dež škoduje pokošeni mervi ali detelji.

Gosp. dr. H. Ritthausen, učitelj na kmetijski šoli v Möckern-u, je po natančnih preiskavah skušal zvediti: koliko ste seno ali detelja manj vredne, ako ju po košnji dež moči, in je te na drobno izpeljane skušnje razglasil v 5. listu imenitnega časnika „Amts- und Anzeigeblatt für die landw. Vereine in Sachsen“.

Takole pravi:

Vsakemu gospodarju je znano, da klaja, kadar se je pokošena na senožeti ali polji sušila, pa je večkrat od dežja zmočena bila, veliko zgubi na tečnosti svoji. Zakaj? Zato, ker 1) dež iz përe iz pokošenih rastlin en del tistih redivnih stvari, ki se dajo v vodi (dežji) raztopiti, in jih v zemljo poplahne; 2) če dolgo dežuje in je vreme gorko, klaja pa na kupih leži, začne vreti, in s tem gré spet drug del redivnih stvari, namreč gnjilčnih, v zgubo; 3) če vse to dalje terpi, začne popolnoma gnjiti.

Razloček skozi 14 dni močene merve in detelje memo druge suho domú spravljene z ravno tiste senožeti in njive, natanko zvediti, sem na drobno kemiško skušal in po teh preiskavah zvedil pri detelji in enako tudi pri mervi, da skor za polovico je bila zmočena klaja manj tečna, to je, polovico manj je imela redivnih stvari v sebi.

Škoduje pa moča senu ali detelji naj bolj takrat, če začne kmalo po košnji deževati, zakaj presne (frišne) rastline so še bolj sočne, vodenčnate, veliko njih redivnih stvari je takrat še raztopljenih v soku, vodi, in če jih opira zdaj dež, jim izpira tiste tečne stvari, ktere živino redijo. Če pa je merva ali detelja, postavimo, en dan se že sušila, se je že več redivnih drobcov v nji tako rekoč sterdilo in kar je čisto vodenega bilo, je izhlapelo, — takošni že nekoliko presušeni klaji ne škoduje potem veliko dež, če jo tudi nekaterekrat premoči, le celó predolgo ne smé deževati.

Mladim rastlinam škoduje deževanje veliko huje, kakor starejim, to je, takošnim, ktere so že večidel dozorele, ker te so že bolj goste in terde postale in deževnica jih ne premoči tako lahko več. Zreli slami in enakim rastlinam pa dež še veliko manj škoduje.

Naši kozolci (stogi) so tudi za tega voljo velike hvale vredni; čeravno v kozolce spravljena mokra merva ali detelja ste manj vredne od dobro na senožeti posušene, ste vendar še za klajo pripravne; če pa ste mogle pod nemilim nebom ostati in ste bile večkrat v kupe spravljane in iz kupov spet po planem raztrošene, začnete gnjiti in za klajo nimate nobene vrednosti več.

„Čmu nam je vsega tega treba vediti?“ — zna reči marsikak gospodar — „saj vendar ne moremo pomagati, ako nas dež vjame“.

Res je to, da ne more gospodar kakor bi rad razpeti strehe nad senožetjo ali njivo, kadar je pokosil seno ali deteljo, in da v božjih rokah je vreme. Al — ker smo zdaj do dobrega prepričani, da je dež ne le gospodarju o delu temuč tudi o tečnosti

klaji velika škoda za živino, se vendar zamoremo iz tega učiti, da ne začenjajmo prenečimerni za vreme, kositi, in da naj nikdar ne pozabimo, da dajemo živini manj tečne, manj redivne klaje, kadar ji pokladamo takošno klajo, ktero smo tako rekoč za pečjo sušili, in da se nikar ne čudimo, ako se po nji živina manj redí, manj moči ima, manj molze ali celó zbolí za to ali uno boleznijo.

Kako iz vodnjakov odpraviti zadušljivo sapa.

V časniku „Allg. F. u. L. Z.“ beremo, da je gosp. Kindt v Bremen-u iznajdel lahak pomoček, po katerem se iz vodnjakov (štirn) hitro odpravi zadušljiva sapa. Vzame se namreč dežnik (maréla); konec palice njegove se priveže na motóz (močno špago), dežnik potem razpet v vodnjak spusti in hitro spet gori potegne; to se ponavlja enekrat. Da se je na to vižo popolnoma izpravila zadušljiva sapa, v kateri človeku ni moč dihati pa tudi luč ne more goreti, so se vselej prepričali s tem, da so gorečo luč doli noter do vode spustili, pa je lepo svetlo gorela; popred je kmalo ugasnila. Že marsikteremu delavcu, ki se je spustil v vodnjak zavolj kakošne poprave, bi se bilo življenje otelo, ako bi se bilo popred za ta pomoček vedilo.

Gospodarske novice.

Mlatva žita s potovajočimi mlativnicami.

Kmetijska družba je prejela te dni iz Dunaja dopis, v katerem se ji naznanja, da se je na Dunaji ustanovila družba, ktera pošilja mlativnice (mašine) po deželah proti temu, da se ji en del omlačenega žita za mlatvo dá. Tisti grajšaki ali pa cele soseske, ki želé žito svoje hitro in čisto omlačeno imeti in se ob enem z lastnimi očmi prepričati, kako se z mašino mlati, naj se pismeno obernejo do gosp. ekonomnega inšpektorja J. Hölblinga na Dunaj (Wien, Stadt, Herrengasse, fürstl. Lichtenstein'schen Palais Nr. 251), da bojo natanko zvedili kako in kaj.

Lepe kohinhinske in Brama-pootraške peteline in kokoši

je gosp. Roth de Telegd poslednjemu občnemu zboru dunajske kmetijske družbe pokazal. To plemo je tako rodovitno, da puta v 24 urah zleže po 3 do 4 jajc. Gosp. Roth je razdelil že čez 20 parov obojne sorte (Brama pootra in kohinhinske), ki jih je doma (na Dunaji) zredil, in misli, da naše male kokoši bojo kmalo spodrinjene od te velike in silo rodovitne sorte.

Čbelarstvo — bogastvo.

Neki popotnik pride v vas ** in zagleda na vertu lepe in visoke hiše silo velik čbelnjak (ulnjak). Ker je ravno tam kerčma bila, gré na vert v senco pod drevo blizo čbel-

njaka in si velí prinesti jedí in pijače. Kerčmar mu prinese in se zraven njega vsede. Popotnik ga upraša, kako mu čbele nesó? „Meni posebno dobro! mu odgovorí. Bog je svoj blagoslov obilo nad našo hišo razlil. Za vse le-to pohištvo in posestvo, kar ga tukej vidite, in še dosti ga je, ki ga viditi nemorete, moram nar prej Boga, potem pa svojega starega očeta zahvaliti — vse pa je prišlo iz enega panja čbel, ktere so oče v gojzdu v duplini nekega votlega drevesa najdlí; drugo leto so dobili iz enega tri, čez dve leti pa dvanajst bogatih panjev, od katerih so jih 10 za 100 fl. prodali. V malo letih se je premoženje pomnožilo čez tisuč goldinarjev. Ko se je premoženje tako veselo po panjovih množilo, so starí oče le-to kmetijo kupili, ktera je bila takrat podertija; sčasoma so vse pre naredili in izzidali, kakor zdaj vidite, gospod! — Ranjki oče moj so bili poprej reven šivar v majhni kajži zunaj vasi — jez pa sem zdaj, hvala Bogu! premožen kmet na sredi vasi.“ J. D.

Iz natoroznanstva.

Od vremena.

(Dalje.)

Strela kot blisk nista družega kot elektrika, ki se iz ene megle v drugo ali pa v zemljo steka. Po hudih meglah se vidi, kako strela sem in tje šviga; navadno pravijo, da se „ketne potegovajo“. Kader treska, je strašen blisk; potegujejo se take „ketne“ vprek hriba ali pa čez dolino; zdí se nam kakor da bi to bilo ravno pred očmi.

Večidel treši v zemljo, pa še raje v višje stvari, v kako drevo, stolp ali pa v pohištvo itd. Pravijo ljudje, da ste dve strelí: ena je ognjena, ena vodena. Kadar je vodena zadej, ne gorí; kadar je pa ognjena zad, se vžgè. Na to rečem, da ognjena strela je ravno taka kot vodena, toda ognjena manj močno letí, kakor nas uči elektrika, ki še smodnika (purfla) ne vžgè, če prehitro letí. Skušnje učé, da nektre stvari elektriko dobro vodijo, posebno tiste, ki so rudninske snove, druge jo pa zaverajo, toraj jih raznese in zdrobí, ako va-nje zadene. Zatorej se hiše zavarujejo s kalamitami ali s strelnimi vodniki, ki jih na strehah napravljajo, da strelo vjemajo in jo naravnost v zemljo vodijo.

Kdor se hoče strele varovati, ne smé ob hudem vremenu pod drevje stopiti ali pod streho iti, tudi ne smé v lovpi pod zvonovi stati in zvoniti, kjer bi ga utegnili ubiti. Ravno tako nevarno je tudi v takem kraju, na priliko, v kuhinji biti, kjer je veliko dima, ker dim elektriko vodi. Tudi leteti ali hitro peljati se ni varno, kakor se je pred nekimi leti v Šiški pri Ljubljani zgodilo, ko je neko dekle, ki je domú letelo, ubilo.

Blisk, kakor ga navadno imenujemo, se ne potegne po curku, ampak se razprostrè ali razširi po vsi megli. Včasih se vidi, kakor da bi le meglene robove osvitljeval; včasih se pa vsa megla posveti. Bliska se med gromenjem, kadar strela sem in tje šviga; bliska se pa tudi dostikrat, kadar ni strele viditi, včasih tudi iz daljnih meglá, ki se le malo čez hribe vidijo.

So pa še druge sorte bliski, ki delj časa terpé, pa so le malo znani. Strela kot blisk ne terpíta delj kot en trenutek, ta se pa tako počasi od megle do tal vleče, da ga lahko z očmi spremljaš. Meunier pravi: šel sem mesca junia 1852 enega dne med enajsto in dvanajsto uro po cesti Montholon, ko je hudo vreme z nenavadno močjo prihrulo. Od začetka nisem kaj porajtal, in grem svojo pot. Ko pridem v sredo ulic, se hipoma močno pobliskne, in kakor bi bil trenil, je tudi že trešilo. Vidil sem kroglo, kakor bučo, ki jo je s silno močjo na vožno pot zagnalo, in tam se je s hrupom razpočila. Zdelo se mi je, kakor da bi bila luna z neba padla; bila je skoraj enake velikosti in barve. Potegnem si klobuk, ki ga mi je puh ali veter mazaj zasukal, dobro na glavo in grem naprej. Ko pridem

na prostor, ki se imenuje Cadet, zagledam drugo gorečo kroglo, ki je nekaj napošev letela; bila je prvi enaka, pa je na verhu še nek rudeč plamen imela, ki ga pri uni nisem vidil. Kolikor se na svoje oči zanašati morem, vém, da se ni nič pobliskalo. Hitro se krogla navzdoli vdere, se razpoči na cesti s hrupom, kakoršnega še nisem svoje žive dni slišal; mene je pa od desne strani tak puh zadel, da me je v zid vergel. Prigodilo se mi sicer ni nič žalega; s tem sem nesreči odšel, da mi štirinajst dni ni bilo mogoče si te nenavadne prikazni iz glave izbiti. H koncu še pristavim, da je s tim treskom hudo vreme potihnilo, in da so drugi dan časopisi prinesli novico, da je bila strela nekam vdarila. (Dalje sledí.)

Starozgodovinski pomenki.

Cvetlica Lotos in njeni pomen na noriških rimskih kamnih.

Razložil Davorin Terstenjak.

(Dalje.)

Ime Hotemar, Hotemer, Hotemir se nahaja na celskem kamnu: Maricca Atemeri filia. V imenu Atemer vidimo aphaeresis. Prav pravi mojster nemškega jezikoslovja J. Grimm *): Die Litthauer haben weder H noch Aspirata, auch die Slaven in heimischen Wörtern nicht, denn das böhmische H entspricht unserm Laut G, und die Russen drücken sogar das H deutscher Namen durch ihr G aus. Izvirno toraj ta glasnik ni poznan bil, kakor še gorenska beseda gun, guna namesto un, una, pričuje, kjer je g stopil za digamo in ne h kakor pri Čehih in Lužičanih, na primer, v besedah: hokno, hopice itd. Pohorci še zdaj govorijo očem, itro, namesto hočem, hitro, in o kot a, in a kot o: Moti so ležoli, to je, mati so ležali. Tudi v latinščini h odpada in najde se: aruspex, epar, Aedui, poleg: haruspex, hepar, Hedui; v talijansčini pa ga celó ni: uomo namesto huomo.

Priimena, ktere v indiškem jeziku to izrazujejo, kar slovanske Atemir, Atemér, Hotemar, Hotemir ima Višnu, kteri se velí Kamapala, concupiscentiarum rector, Lakšman, vir Lakšmi. Tudi Budha se velí Maradžil cupidinis victor. Mislil sem pred, da imena Cupitius, Cupitianus, Cupetinus, Cupetina, ki se pogostoma nahajajo v noriških kamnih, pomenijo: mercator; ali zdaj sem prepričan, da so to polatinčeni Hotemari. Vratislave nahajamo v obilnih Restitutus, Restitutianus, Magimare v imenih Adjutor, Adjutorinus, Rastislave v obilnih Crescentius, Pribine, Pribislave, Pribimare v imenih Auctomar in Profoturus, Svetoslave v Sacretius, Branimire v imenih Tutorinus, Stanislave v obilnih Statius, Statutus, Statonius, Radislave v Laetilius, Spitimire v imenih Viator, Viatorinus, tudi v Successianus itd. Da to ni le gola domišlija, bodem v svoji knjigi natanjše dokazal in temeljito podpiral.

Že smo čuli, da med indiškimi in slovanskimi lastnimi imeni vlada notrajna zaveza ravno taka kakor med indiškimi in gerškimi. Tukaj samo omenim indiškega imena Bilasena, sanctus exercitus. Ensko ime imamo v slovanskem Svato pluk (keltski Beloves), Ugrasena, in v gerškem Hierostratos (Ἱεροστράτος), ferocem exercitum habens, imamo v slovanskem Jaro pluk, indiško Bisma, der Aschenbedeckte, v slovanskem Popel, ktero na noriških kamnih najdemo polatinčeno v imenih Cinius. Ker so vse te imena priimena indiških trojih glavnih božanstev Brahmata, Višnuta in Shivata, ni tedaj dvojiti, da tudi slovanske imajo enaki pomen mitološki. Pa več o teh imenih na svojem mestu. (Dalje sledí.)

*) Geschichte der deutschen Sprache I. 380.